

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ ПРАВОЗНАВСТВА

THE ESSENCE AND STRUCTURAL COMPONENTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE JUNIOR SPECIALISTS IN LAW

У сучасних умовах важливим завданням є кадрове забезпечення правової реформи. Тому особливої актуальності набувають питання, які стосуються формування професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів із правознавства. Професійна діяльність спеціалістів із правознавства висуває підвищені вимоги до мотиваційно-ціннісних, морально-етичних, емоційно-вольових якостей суб'єкта юридичної діяльності. Отже, актуалізується необхідність вивчення структури професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів із правознавства та її формування в умовах фахової підготовки. Система підготовки спеціалістів із правознавства в масштабах країни загалом визначена специфікою юридичної діяльності. Метою юридичної освіти є формування особистості, здатної діяти, реалізовувати свій потенціал у суспільстві.

У статті розглянуто сутність професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів із правознавства. Проведено аналіз визначень професійної компетентності та її структурних компонентів у сучасній психолого-педагогічній літературі. Охарактеризовано професійну компетентність майбутніх молодших спеціалістів із правознавства і виокремлено її компоненти. Результати дослідження показали, що професійна компетентність майбутніх молодших спеціалістів із правознавства є інтегрованим багатоаспектним поняттям, що охоплює сукупність взаємопов'язаних спеціально-правових, інформаційних, соціально-комунікативних, рефлексивних, управлінських компетенцій і професійну креативність. Професійна компетентність поєднує особистісний і професійний аспекти на основі сукупності взаємопов'язаних компетенцій, зумовлених рівнем теоретичної і практичної підготовленості майбутніх правознавців до здійснення професійної діяльності у сфері юриспруденції.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, професійна

компетентність майбутніх молодших спеціалістів із правознавства.

It is an important task in modern conditions to provide legal reform. In this regard, particularly relevant become the issues related to the formation of professional competence of future junior specialists in law. Professional activity of specialists in law throws up the increased requirements for motivational-value, moral-ethical, emotional-volitional features of the subject of legal activity. That is why the necessity of studying the structure of professional competence of future junior specialists in law and its formation in the conditions of vocational training is actualized. The system of training specialists in law within the country generally is determined by the specifics of legal activity. Therefore, the purpose of juridical education is the formation of the individual, which would be able to act, to realize his/her potential in society.

The article deals with the essence of professional competence of future junior specialists in law. The analysis of definitions of professional competence and its structural components in modern psychological and pedagogical literature has been carried out. Professional competence of future junior specialists in law has been characterized and its components have been distinguished. The results of research have shown that professional competence of future junior specialists in law is an integrated multidimensional concept, which includes a set of interrelated special-legal, informational, social-communicative, reflexive, managerial competencies and professional creativity. Professional competence combines personal and professional aspects on the basis of a set of interrelated competences, determined by the level of theoretical and practical preparedness of future lawyers for carrying out professional activities in the field of jurisprudence.

Key words: competence, competency, competence approach, professional competence of future junior specialists in law.

УДК 371.13:340

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-14>

Келемен Р.Ю.,

викладач Циклової комісії коледжу Карпатського інституту підприємництва Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються у країні, зачепили всі сфери і верстви суспільства, зокрема і сферу юридичної освіти. Нині однією з основних проблем цієї сфери є проблема підготовки компетентних юристів і молодших спеціалістів із правознавства. В умовах прогресивного економічного і соціального розвитку спеціалістів правознавства необхідна ґрунтовна теоретична і практична підготовка до майбутньої юридичної діяльності, щоб уміти гнучко реагувати на нові процеси і своєчасно творчо підходити до вирішення проблемних завдань юриспруденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях проблема фор-

мування професійної компетентності майбутніх фахівців привертає все більше уваги науковців. Так, сутність базового поняття «професійна компетентність» досліджували С. Батишев, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Н. Муранова, Н. Ничкало, О. Павленко, В. Рибалка й ін.; питання формування професійної компетентності магістрів права в галузі митної справи вивчали О. Трякіна і Д. Мовчан. Різні аспекти проблеми формування професійної компетентності майбутніх юристів розкрито у працях О. Альшиної, В. Баловневої, В. Бочарова, С. Вишневської, Л. Грідневої, О. Губаревої, Д. Демченко, І. Жукової, К. Маркарової, Т. Поясок, С. Ситникова й ін. Важливими в контексті дослідження проблеми формування

професійної компетентності майбутніх юристів є праці, які висвітлюють сутнісні характеристики професії юриста, зокрема деонтологічні аспекти юридичної діяльності (О. Бандурка, І. Бризгалов, С. Гусарев, О. Скакун), образ юриста в сучасній європейській культурі (Ж. Алексєєва), філософсько-правові проблеми професійної культури юриста (О. Ануфрієнко, Ю. Занік, О. Несімко, А. Романова, С. Сливка) та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нині питання формування професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів із правознавства та визначення її структурних компонентів у науковій літературі ще залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті полягає в обґрунтуванні специфічної сутності професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів з правознавства та визначення її структурних компонентів.

Для досягнення поставленої мети у статті вирішується сукупність завдань: по-перше, охарактеризувати місце компетентнісного підходу в освіті й у структурі загальної методології науки, розглянути поняття «компетентність» як основу компетентнісного підходу; по-друге, провести аналіз тлумачень професійної компетентності та її структурних компонентів у сучасній психолого-педагогічній літературі; по-третє, охарактеризувати професійну компетентність майбутніх молодших спеціалістів із правознавства та виокремити її структурні компоненти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних дослідженнях зазначається, що реалізація компетентнісно зорієнтованої освіти на методичному рівні випереджає педагогічне та дидактичне обґрунтування цього процесу, а необхідність переходу на компетентнісний формат навчання зумовлює необхідність вирішення складного методологічного питання щодо переосмислення цілей і результатів освітньої діяльності закладів освіти та їхнє відображення на мові компетентності та компетенцій [3, с. 98; 8, с. 74].

У науковому пізнанні, як підкреслює О. Котикова, важлива роль належить поняттям як формі пізнання і способу розумової діяльності. Будучи певним видом думки, поняття водночас є формою пізнавальної, розумової діяльності, формою пізнання предметів і явищ дійсності, способом відтворення предметів і явищ дійсності на рівні абстрактного мислення [5, с. 199].

Компетентнісний підхід в юридичній освіті зорієнтовує в оцінці результатів освіти на поняття «компетенція», «компетентність» студентів. З огляду на це постає необхідність ретельного аналізу компетентнісного підходу і визначення його місця серед наявних методологічних підходів. У педагогічних пошуках підхід розуміється як позиція, думка, яка зумовлює дослідження, про-

ектування, організацію того чи іншого явища, процесу [11, с. 191]; спосіб концептуалізації знань, що визначається якоюсь ідеєю, концепцією й акцентує увагу на одній або декількох основних категоріях [4, с. 98]. Об'єктом компетентнісного підходу є компетентність як результат освітнього процесу, що є складною ієрархічною організованою рівневою багатокомпонентною структурою і відповідає всім основним характеристикам системи.

Підкреслюючи значення компетентнісного підходу, Л. Черновський, зазначає, що він підсилює практико-зорієнтованість освіти, акцентує операційний, діяльнісний аспект результату. Тобто компетентнісний підхід не протиставляється традиційному знаннєвому (знання, уміння, навички) підходу, а суттєво розширює його зміст власне особистісними складниками, а його специфіка полягає в тому, що очікуваним результатом освіти є не система знань, умінь, навичок, а компетентність як сукупність компетенцій [10, с. 37].

Розглядаючи основи компетентнісного підходу та його основні поняття, доцільно враховувати проблему понятійної суміжності категорій «компетенція» і «компетентність». На думку С. Бондар, компетенція є тим, на що претендують, або тим, що визнається як належне для досягнення, а компетентність є тим, що досягнуто з бажаного або поставленого конкретною особистістю [1, с. 95]. Натомість О. Митропольська визначає компетенцію як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, а компетентність передбачає володіння особистістю відповідною компетенцією, що охоплює її особисте ставлення до неї і предмета діяльності [7, с. 15]. Розмірковуючи щодо досліджуваних понять, В. Девісілов зазначає, що дефініція «компетенція» застосовується на позначення освітнього результату, що виявляється в підготовленості студента, у реальному володінні методами, засобами діяльності, можливості впоратися з поставленими завданнями, компетентність є інтегративною якістю особистості, що виявляється в її загальній здатності і готовності до діяльності, заснованої на знаннях і досвіді, набутих у процесі соціалізації [2, с. 19]. Подібного розуміння дотримується і В. Тимофєєва, яка зауважує, що компетентність виявляється у практичній діяльності і не зводиться до знань і вмінь із окремих дисциплін; є інтегративною якістю особистості, яка сформувалася на основі предметних знань, індивідуально-психічних якостей, а також практичного досвіду і виявляється у здатності та готовності особистості до вирішення практичних проблем. Водночас основним поняттям, що визначає специфіку компетентнісного підходу в освіті, автор називає ключові компетенції, а не компетентності [9, с. 262]. Тобто компетентність розглядається

як потенційна готовність вирішувати практичні завдання зі знанням справи на основі професійної підготовленості, яка охоплює змістовний (знання) і процесуальний (вміння) компоненти, передбачає знання суті проблеми і вміння її вирішувати.

Отже, у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях компетентність розуміється як актуальна якість суб'єкта діяльності, що формується у процесі професійної підготовки та заснована на інтелектуальній, особистісно зумовленій та соціально-професійній характеристиці особистості. З огляду на це, правомірно говорити про професійну компетентність.

Науковці, які пропонують власне тлумачення професійної компетентності, по-різному визначають структурні елементи цього поняття. Так, О. Котикова основними компонентами професійної компетентності майбутніх юристів визначає:

1) соціально-правову – знання і вміння у сфері взаємодії з людьми, суспільними інститутами, володіння прийомами професійного спілкування та правомірної поведінки;

2) спеціальну компетентність як підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати практичні завдання, оцінювати результати власної діяльності, здатність до самоосвіти;

3) персональну компетентність – здатність до постійного професійного зростання, підвищення майстерності, реалізації себе у професійній діяльності;

4) аутокомпетентність – адекватне уявлення щодо власних соціально-професійних характеристик і володіння технологіями подолання професійних деструкцій [6, с. 67].

Узагальнивши наукові пошуки дослідників щодо професійної компетентності, нормативні акти правоохоронних органів і власний практичний досвід, В. Свідовська визначила такі елементи професійної компетентності спеціалістів із правознавства: загальнопрофесійні та спеціально-професійні, як сукупність певних характеристик (мотиваційно-ціннісні, пізнавально-регулятивні, соціально-комунікативні, особистісно-індивідуальні) [8, с. 307]. «Професійна компетентність», на думку І. Івашкевич, є інтегративним поняттям, яке охоплює мобільність знань, варіативність методу і критичність мислення [4, с. 103].

Згідно із заявленою структурною логікою, в обґрунтуванні сутності та структури професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів із правознавства доцільно враховувати специфіку юридичної професії. Розуміючи професію як «групу споріднених спеціальностей» [5, с. 199], варто враховувати три можливі сфери професійної діяльності спеціалістів із правознавства: правотворчість, правозастосування та правовиконання. Діяльність сучасного фахівця юридичної

сфери не випадково визначають як багаторівневу ієрархічне явище [7]. Також юридичну діяльність розглядають як відносно відособлені напрями гомогенного впливу на об'єктивну і суб'єктивну соціальну реальність, у яких виявляється і конкретизується природа юридичної діяльності, творчо перетворюється роль і соціально-правове призначення [11, с. 190].

Так, В. Журавський розрізняє такі функції юридичної діяльності: загальносоціальні (економічна, політична, екологічна, виховна) і спеціально-юридичні (реєстраційно-задовільна, правоконкретизаційна, правоохоронна, правотвіривна, контрольна, правороз'яснювальна). Звідси констатація нормативно схвалених, позитивно-соціально-перетворювальних аспектів юридичної діяльності. Незалежно від того, хто є конкретним носієм юридичної діяльності, на думку автора, за своїм змістом і формою вона завжди є суспільною, оскільки спрямована на задоволення особистих і суспільних інтересів, є найважливішим засобом вирішення соціальних суперечностей, виконання завдань і функцій, що стоять перед суспільством і державою загалом [3, с. 97].

Тому професійно компетентною визнається така діяльність спеціалістів із правознавства, у процесі якої на досить високому рівні здійснюється юридична діяльність, реалізується власна потенційна можливість особистості фахівця правової сфери. Водночас професійна компетентність юридичних фахівців визначається як сукупність професійних знань і вмінь, професійних психофізіологічних і особистісних якостей.

Ґрунтуючись на наведених авторських підходах визначення поняття і структури компетентності, доцільне виокремлення таких її складових компонентів з урахуванням юридичної специфіки:

1) гносеологічний аспект компетентності передбачає наявність певних знань, необхідних для здійснення професійних функцій, постійне їх поповнення, оновлення, удосконалення. Сучасний молодший спеціаліст із правознавства, який бажає бути професіоналом і конкурентоспроможним, повинен стежити за новітніми досягненнями вітчизняної та закордонної науки, а головне практики, які стосуються юридичної діяльності;

2) нормативний аспект компетентності ґрунтується на визначеному обсязі повноважень, що охоплює права й обов'язки юридичних фахівців або посадових осіб, які встановлені законом або установчими документами певного органу (організації);

3) функціональний аспект компетентності передбачає здатність молодших спеціалістів із правознавства виконувати професійні обов'язки з опорою на правовий досвід – особистий, колективний, територіальний. Особистим досвідом спеціалістів із правознавства є правові знання

і конкретні юридичні навички, уміння, засвоєні конкретним студентом на практиці. Колективний досвід є результатом правової діяльності колективу, а територіальний досвід є сукупністю результатів правової діяльності окремого юриста або колективу, яка зосереджена в межах якоїсь території (наприклад, у межах конкретного міста, мікрорайону тощо);

4) особистісний аспект компетентності ґрунтується на особистісній оцінці майбутніми молодшими спеціалістами із правознавства призначення власної професії і своєї ролі в ній, оцінці своїх професійних якостей, здібностей, здатності до самокритичності й аналізу своїх професійних якостей.

Висновки. Отже, професійна компетентність дає змогу визначити відповідність молодших спеціалістів із правознавства займаній посаді, сфері діяльності. Водночас професійна компетентність залежить від конкретних практичних завдань, які молодші спеціалісти із правознавства вирішують у процесі юридичної діяльності, а також від сфери діяльності (правоохоронні органи, суди, підприємство). Структура професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів із правознавства охоплює такі компоненти: мотиваційний (усвідомлення значущості своєї професії, сформованість мотивів здійснення юридичної діяльності, готовність здійснювати професійну діяльність на основі внутрішнього спонукання і потреби до професійного росту і самовдосконалення); когнітивний (наявність правових знань, здатність мислити юридичними категоріями, розуміння специфіки власної роботи); операційний (наявність освоєних способів і досвіду виконання конкретних професійних юридичних дій).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондар С. Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці:

сутність і структура. *Освіта і управління*. 2007. Вип. 3 (10). С. 93–99.

2. Девисилов В. Стандарти вищого професійного освіти: вопросы структуры и содержания. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 9. С. 18–21.

3. Журавський В. Підвищення рівня науково-методичного забезпечення вищої юридичної освіти – шлях до Європейської спільноти: Юридична освіта в Україні та Болонський процес. *Юридический вестник*. 2003. Вип. 4. С. 95–101.

4. Івашкевич І. Професійна компетентність юриста як психологічна проблема. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2016. Вип. 31. С. 94–107.

5. Котикова О. Компоненти психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2012. Вип. 25 (78). С. 197–202.

6. Котикова О. Критерії та рівні психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Серія «Педагогіка і психологія». 2011. Вип. 29 (2). С. 62–69.

7. Миропольська О. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2010. 20 с.

8. Свідовська В. Формування професійної компетентності майбутніх юристів у процесі дистанційного навчання : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Старобільськ, 2017. 460 с.

9. Тимофєєва В. Сутність та структура професійно-правової компетентності майбутніх юристів у вищих професійних навчальних закладах. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права*. Серія «Філософські науки». 2014. Вип. 17. С. 260–270.

10. Черновський О. Професійна компетентність юриста. *Право і суспільство*. 2017. Вип. 6. С. 35–40.

11. Радченко К. Профіль професійної компетентності майбутнього військового юриста. *Військова освіта : збірник наукових праць Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського*. 2017. Вип. 2 (36). С. 188–198.